

EUTANÁZIA Z POHLĀDU KREŠŤANSTVA A ATEIZMU

EUTHANASIA FROM THE POINT OF VIEW OF CHRISTIANITY AND ATHEISM

STANISLAV MATULAY

ABSTRAKT

Naša štúdiá sa zaoberá problematikou eutanázie, ale nie cez prizmy sociálnej práce, respektíve zdravotníctva, ale cez prizmu kresťanstva a ateizmu, ktoré sú podľa nášho názoru rozhodujúce pri kreovaní postojov k tejto citlivej problematike, a to u všetkých ľudí bez výnimky, tak u laikov, ako u odborníkov, čiže zdravotníkov, sociálnych pracovníkov, psychologov, právnikov a pod. Na začiatku štúdie stručne charakterizujeme kresťanstvo a ateizmus ako dva bohaté a navzájom nezlučiteľné myšlienkové systémy. Ďalej pertraktujeme postoje kresťanstva i ateizmu k eutanázii, ktoré vychádzajú z oboch myšlienkových systémov. Nakoniec uvádzame stručný prehľad hlavných výsledkov nášho výskumu postojov občanov k možnosti uzákonit' eutanáziu na Slovensku.

klúčové slová: kresťanstvo, ateizmus, eutanázia.

ABSTRACT

Our study analyses the issue of euthanasia, but rather than seeing it in connection with social work or medical care, it focuses on Christian and atheistic viewpoints, which we believe to be crucial when developing the attitude to this sensitive phenomenon, and that applies to all people without exception, whether it is laics or professionals, such as medical staff, social workers, psychologists, lawyers, etc. In the introduction we briefly describe Christianity and atheism as two extensive and mutually incompatible philosophies. Consequently we analyse both Christian and atheistic standpoint on euthanasia, which stem from the both thought systems. And finally, we introduce a brief overview of the major results of our survey polling our citizens' opinions on the possibility of euthanasia being declared legal in Slovakia.

Key words: Christianity, Atheism, Euthanasia.

ÚVOD

Problematika eutanázie je v posledných rokoch predmetom ani nie tak spoločenskej diskusie, ako diskusie zdravotníckych a sociálnych pracovníkov, čo má svoju logiku, lebo tí by sa na prípadnej realizácii eutanázie osobne podieľali. To, čo je v tomto prípade symptomatické, je oficiálny tlak politický tlak liberálneho vedenia EÚ na jej uzákonenie v jednotlivých krajinách EÚ. Jedným zo štátov, ktoré s uzákonením eutanázie nemali problém je napr. Belgicko, kde je eutanázia zákonom povolená už viac rokov.

Slovensko, vzhľadom na to, že k uzákoneniu eutanázie prejavuje nechuť je zatiaľ na opačnom póle a je teda medzi krajinami, ktoré zatiaľ nepochopili, že vstúpili do EÚ, ktorej program je vedome a v prvom rade liberálny. Liberalizmus je pre nás okrem iného ateistický, ergo kresťanstvo, osobitne katolicizmus je preň neprijateľným reliktom minulosti.

Podľa nášho názoru, žiadna politická strana na Slovensku, okrem KDĽ, teda ani ľavicové, ani pravicové liberálne strany by s uzákonením eutanázie problém nemali. Ale zahrnúť uzákonenie eutanázie do svojho politického a osobitne volebného programu si zatiaľ netrúfajú. Sú si vedomí existencie minimálne milióna slovenských seniorov, ktorých by sa to týkalo predovšetkým, a to sú hlasy voličov, ktorí k voľbám chodia. Okrem toho, že napriek všetkým zmenám, ktoré prinieslo na Slovensko etablovanie postmodernej trhovej spoločnosti, zatiaľ sa ešte stále ku kresťanstvu hlási skoro 80% občanov, a ku katolíkom skoro 70% občanov. (pozri Sčítanie ľudu z roku 2011).

Cieľom tejto našej štúdie je zdôrazniť, že základy stanoviska postojov k problematike eutanázie spočívajú jednoznačne len a len v tom, či je daný postoj k tejto problematike založený na kresťanskej viere, alebo na ateizme.

Z tohto cieľa nám vyplynulo, že sme v tejto štúdií jednak stručne charakterizovali kresťanstvo (osobitne katolicizmus) a ateizmus ako samostatné a bohaté myšlienkové systémy, ktoré sa v otázke existencie Boha zásadne rozchádzajú, čo logicky musí platiť a platí aj o téme eutanázie, čo sme rozobrali pri rozbere príčin jednotlivých postojov k nej.

Nakoniec v závere, uvádzame stručný prehľad nášho výskumu základných postojov občanov k eutanázii. Výskumná vzorka sa skladala z dvoch skupín respondentov, a to mladých študentov vysokej školy Danubius a seniorov, členov Klubu katolíckych seniorov v Partizánskom. Výskum bol síce realizovaný už v roku 2015, ale jednak to nie je až tak dávno a jednak takéto empirické výskumy k eutanázii sú podľa našich vedomostí hodne zriedkavé. Takže dané výsledky majú podľa nás ešte stále svoju vypovedaciu hodnotu.

1 KREŠŤANSTVO

Krešťanstvo je popri judaizme, taoizme, hinduizme, budhizme a islame svetovým náboženstvom a z toho vyplýva, že i bohatým systémom myšlienok a predstáv o vzniku, podstate a fungovaní prírody na planéte Zem, vesmíru i človeka a teda celého ľudstva a na koniec i o jeho konci. Vzhľadom nato, že podrobnejšia charakterizácia krešťanstva ako náboženského systému nie je ani v našich možnostiach, ale ani v rámci potrieb tejto našej práce, obmedzíme sa v ďalšom texte len na stručný popis vybraných charakteristík krešťanstva. Z toho nášho zámeru vyplýva, že namiesto pokusu o širšiu analýzu krešťanstva sa obmedzíme len na jeho stručnú charakteristiku a tú jeho stránku, ktorá určuje jeho postoj k eutanázii, ktorá je jadrom našej práce.

1.1 Stručná charakteristika krešťanstva

Človek je síce biologickým organizmom, rovnako ako zvieratá, ale zároveň sa od nich líši viacerými základnými znakmi: podľa krešťanskej viery v prvom rade tým, že má dušu, podľa ateizmu tým, že má rozum, že pracuje a tým mení tvár sveta, a tiež tým, že tvorí kultúru, čiže tým, že okrem materiálnych, život zabezpečujúcich potrieb má aj osobitné nemateriálne potreby, a to kultúrne a tiež náboženské.

Osobitne tie náboženské potreby signalizujú, že človek sa odlišuje od zvieracej ríše duchovnými potrebami, potrebami pochopiť svoj pôvod, svoje miesto v prírode i vo svete a tiež uvedomením si, že existujú javy a procesy, ktoré ho evidentne presahujú, určujú jeho osud a naznačujú, že človek, a teda ani ľudstvo nemusí byť tou najvyššou silou a inteligenciou vo vesmíre.

Všeobecne povedané, človek je spoločenskou bytosťou, ktorá k svojmu životu potrebuje nejakú vieru a nádej. Krešťanstvo je okrem iného poznanie Boha a jeho zázakov, jeho učenia. Človeka vedie ku viere, k istote, k nádeji, učí ho spoliehať sa na Boha a hľadať u neho vykúpenie a spásu svojej duše. Krešťanská viera pomáha človeku oslobodiť svoju dušu od problémov, starostí, zmierniť trápenie, pomáha čerpať nové sily a ponúka predovšetkým nádej. Sprevádza a určuje pravidlá pri skoro všetkých životných situáciách, ako sú vznik a narodenie dieťaťa, prechod do dospelosti, predmanželský život, manželstvo, rodinný život, výchova potomstva, staroba, umieranie a koniec života.

Práve umieranie a smrť nám v krešťanstve dáva dôveru, oporu, vykúpenie a nádej na spásu našej duše, pre naplnený ďalší a lepší posmrtný život. Za ústrednú postavu a zakladateľa krešťanstva sa považuje Ježiš Kristus.

Ježiš Kristus okolo r. 27 n. l. začal verejne vystupovať a hlásať Božie slovo, učiť k láske k Bohu a k bližnému. „Podstatou jeho učenia bolo ohlasovanie radostnej zvesti o Božom kráľovstve, o Otcovi, ktorý je láska a miluje každého človeka. Kto verí v neho a zachováva jeho prikázania, toho prijme Boh za svojho syna a dá mu večný život.“ (Dlugoš, 2008,s.25)

„Kresťanstvo je staré 2000 rokov, výraznejšie sa presadilo až v období sťahovania národov (5. – 6.st.n. l.), kedy ho prijímali nielen obyvatelia Rímskej ríše, ale aj migrujúce barbarské kmene. Od tohto obdobia začalo kresťanstvo v rozhodujúcej miere vtláčať pečať Západnej civilizácii vo všetkých oblastiach života.“ (Bugár, 2012,s.10)

Kresťanstvo v Európe významne formovalo spoločnosť, jej kultúru; Bugár uvádza konkrétne tieto oblasti:

1. Pri mnohých sťahovaniach národov upadla vzdelanosť občanov. Kresťanský mnísi a kňazi vedeli čítať a písať a ich trpezlivosťou a oddanosťou dokázali v kláštoroch prepísať a zachovať mnohé antické diela.
2. Mnísi aj neúnavne obrábali pôdu, zakladali vinohrady, pestovali mnohé nové poľnohospodárske plodiny, udržiavali chov dobytka, včiel. Rozvíjali remeslá.
3. Kresťania položili základy charitatívnej činnosti. Zakladali a podporovali vznik nemocníc, sirotince, chudobince.
4. Kresťanstvo prispelo k zrušeniu otroctva. Kresťanské učenie poukazuje na rovnosť všetkých ľudí pred Bohom.
5. Cirkev zakladala školy a podporovala vzdelanosť občanov.
6. Kresťanstvo zaužívalo medzi ľuďmi poriadok, rituály, slávenie sviatkov, nielen prepojenie s prírodou, ale aj so spoločnosťou na spoločných stretnutiach.
7. Kresťanstvo formovalo aj morálku spoločnosti.
8. Kresťanské chápanie človeka, ako jedinečnej bytosti, tvorenej dušou a telom. Poukázanie, na jeho učenie, jeho ľudské a občianske práva.
9. Kresťanské staviteľstvo a architektúra od raného stredoveku až do obdobia osvietenstva dalo umeniu jeho obsah a formu.
10. Cirkevné právo malo vplyv na formovanie svetského práva, ako je dôstojnosť ľudskej osoby, právo na súkromné vlastníctvo a pod. a aj na vznik medzinárodného práva.
11. Vďaka kresťanstvu sa Európa zjednotila a je jednotným kultúrnym a civilizačným priestorom. (Bugár, 2012)

Kresťanská viera sa opiera o Kristove učenie, jeho hlásanie dobra a solidarity medzi ľuďmi. Nielen v dnešnej dobe, ale aj v minulosti vládla moc silnejšieho, bezohľadnosť. Kresťanstvo naopak poukazuje a činí pozitíva, chce dobro nielen pre kresťanov ale aj nekresťanov. Učí ľudí k láske a добрote, k obetiam a vzájomnej pomoci.

Kresťanstvo sa, po vzore judaizmu začalo zameriavať na starostlivosť o chudobných, chorých, nevládných, hendikepovaných, sociálne vylúčených občanov, väzňov a mnohých iných, inak sociálne oslabených občanov, skupín a komunit.

1.1.1 Sväté písmo Starého a Nového zákona ako základ kresťanstva

Celé stvorenie sveta Bohom, život a hlásanie Ježiša Krista je spísané vo Svätom písme Starého i Nového zákona, ktoré je tiež známe ako Biblia. (Sväté písmo, 1998, s. 9.)

Starý zákon je zmluvou medzi Bohom a Abrahámom. Obsahom je Božie zjavenie a plán spásy prostredníctvom zásahov a činov Jahveho, v živote vyvoleného židovského národa. Poukazuje na Božie zásahy do dejín, prihovára sa prostredníctvom prorokov ku človekovi, aby človek poznal cez utrpenie Mesiáša trpezlivosť, útechu a mal aj nádej. (Sväté písmo, 1998, s. 17).

Život Ježiša Krista je spísaný v Novom zákone, kde je uskutočnené a zavŕšené Božie zjavenie. Novú zmluvu uzavrel sám Ježiš Kristus so svojim otcom Bohom, v mene celého ľudstva na jeho spásu. (Sväté písmo, 1998, s. 2129)

Biblické knihy sa delia nasledovne:

„I. Spisy Starého zákona (46):

1. Dejepisné knihy (21): Genezis Exodus, Levitikus, Numeri, Deuteronomium, Jozue, Sudcovia, Rút, 1.-2., Samuelova, 1. -2., Kráľov 1.-2., Kroník, Ezdráš, Nehemiáš, Tobiáš, Judia, Ester a 1. -2. Machabejcov.
2. Poučné knihy (7): Jób, Žalmy, Príslovia, Kazateľ, Pieseň piesní, Múdrost' a Sirachovec.
3. Prorocké knihy (18):
 - a. veľkí proroci (4+2): Izaiáš, Jeremiáš (spolu s Nárekmi a Baruchom)
 - b. malí proroci (12): Ozeáš, Joel, Amos, Abdiáš, Jonáš, Micheáš, Nahum, Habakuk, Sofoniáš, Aggeus, Zachariáš a Malachiáš.

II. Spisy Nového zákona (27):

1. Dejepisné knihy (5): Evanjelium podľa Matúša, Marka, Lukáša a Jána a Skutky apoštolov.

2. Poučné knihy (apoštolské listy) (21): Rimanom, 1.-2. Korint'anom, Galat'anom, Efezanom, Filipanom, Kolosanom, 1.-2. Solúnčanom 1.-2. Timotejovi, Títovi, Filemonovi, Hebrejom, Jakubov list, 1.-2. Petrov, 1.-3., Jánov a Júdov list.

4. Prorocká kniha (1): Zjavenie“. (Sväté písmo, 1998, s.13-14)

1.1.2 Katechizmus katolíckej cirkvi a jeho význam pre katolícku vieru

Na tomto mieste je už najvyšší čas poznamenať, čo sme pri stručnom popise Svätého písma neuviedli, že tak ako sme pri popise Svätého písma uviedli len jeho katolícku verziu, tak aj v tomto texte sa budeme stručne venovať len popisu katechézy, ktorá je výchovou hlavne detí a mládeže v duchu katolíckej viery.

Dôvod je jednoduchý, podľa údajov katolíckej cirkvi na Slovensku: *„73 percent obyvateľov SR sa hlási ku Katolíckej cirkvi. Z toho 68,9 percent latinského a 4,1 percent byzantského obradu“* (www.kbs.sk)

Preto od týchto menšinových denominácií abstrahujeme, ale s tým, že sme si vedomí, že vzhľadom na vieroučné odlišnosti je postoj katolíckej viery k eutanázii, od daných vieroučných variantov značne odlišný.

Z obšírneho obsahu Katechizmu katolíckej cirkvi vyberáme na ilustráciu len drobnú časť jeho textu o siedmych kresťanských sviatostiach, ktoré určujú život a zmysel života kresťana. Kresťanom sa stáva človek sviatosťou krstu, najčastejšie, ako novorodenec, na žiadosť svojich kresťanských rodičov. Dieťa sa pri krste oslobodzuje od dedičného hriechu a dostáva Božiu milosť.

„Svätý krst je základom celého kresťanského života, vstupnou bránou do života v Duchu (vitae spiritualis ianua), ako aj bránou, ktorá otvára prístup k ostatným sviatostiam. Krstom sme oslobodení od hriechu a znovuzrodení ako Božie deti, stávame sa Kristovými údmí, sme začlenení do Cirkvi a dostávame účasť na jej poslaní: „(KKC, 1999, 1213, s. 317).

Ďalšími sviatosťami sú: birmovanie, eucharistia, pokánie, pomazanie chorých, posvätný stav a manželstvo. Okrem nich, kresťania vyjadrujú svoju vieru aj slávením nedele a iných ustanovených kresťanských sviatkov.

Zmyslom kresťanstva je predovšetkým láska a úcta k samotnému životu, jeho ochrana, úcta ku každému človeku. Kresťanstvo nás učí a vedie k poznaniu spolužitia v spoločnosti, k napĺňaniu a ohlasovaniu učenia Ježiša Krista.

Tak, ako nám naši rodičia a umožnili stať sa kresťanmi, tak aj my odovzdávajme a budujme našu vieru v nás a v našich deťoch. Dá sa tvrdiť, že kresťanstvo je dar, ktorý prijímame, umocňujeme si ho, zveľaďujeme ho a darovávame ho ďalším generáciám.

Nakoniec ešte k siedmym sviatostiam treba dodať, „že podobne ako sviatosti krstu, birmovania a Eucharistie tvoria jeden celok, ktorý sa volá „sviatosti uvádzania d kresťanského života“ tak sviatosti pokánia, pomazania chorých a Eucharistia ako viatikum sú na konci kresťanského života“, ktoré pripravujú na „nebeskú vlasť“ alebo sviatostami, ktorými sa končí pozemské putovanie.“ (KKC,1999, 1525, s. 387).

1.1.3 Vieroučná podstata kresťanstva určujúca jeho postoj k eutanázii

Ako sme uviedli v predošlom texte kresťanské náboženstvo určuje, respektíve by malo určovať celý život kresťana od jeho narodenia až po jeho smrť. Pri tom treba uviesť, že podľa kresťanskej viery človek dostal od Boha absolútnu slobodu, a to aj v tom, že môže Boha odmietnuť, zavrhnúť, prehlásiť za neexistujúceho, môže zabíjať, kraďnúť, a porušovať každé jedno prikázanie desatora kresťanov.

Ale osobitne kresťanov sv. Pavol varuje: „Slobodno všetko. Ale nie všetko osoží. Slobodno všetko. Ale nie všetko buduje.“ (1 Kor, 10, 23, s. 2407). Varovanie spočíva v možnosti zatratenia duše človeka „Lebo mzdou hriechu je smrť, ale Boží dar je večný život v Kristovi Ježišovi, našom Pánovi.“ (Rim, 6, 23, s. 2377).

K abecede i k fundamentom kresťanstva patrí, že človek nie je tvorcom života, tým je Boh, a človek je len jeho spolupracovníkom. Z toho aj vyplýva, že dať i zobrať život človeku môže len on, je to jeho kompetencia, ak do nej človek zasahuje, tým presahuje svoje kompetencie a dopúšťa sa v tomto prípade nie obyčajného hriechu, ale hriechu smrteľného, čiže hriechu, ktorý ohrozuje spásu jeho duše. (KKC, 1999, 2258, s. 548).

Nezabiješ, zaznieva samozrejme aj na viacerých stránkach Svätého písma, a to tak v Starom zákone, ako i v Novom zákone. (Biblia, Exodus 20, 13, s. 158, Gen 4, 10-16, s.50, Mt 5, 21, s. 2142, Rim 13, 8-10, s. 2387 a pod.).

Je treba zdôrazniť, že Sväté písmo, ako aj Katechizmus katolíckej cirkvi nerozoznáva vraždu, zabitie, či neúmyselné zabitie v takej palete, ako to robí civilný trestný zákonník. Ale na druhej strane aj tieto základné kresťanské vieroučné dokumenty uznávajú právo obrany svojej osoby, v prípade ohrozenia života útočníkom, a to aj s tým riskom, že môže zomrieť aj útočník. (KKC, 1998, 2263, 2264,2265, s. 550).

Pokiaľ ide o eutanáziu, Katechizmus katolíckej cirkvi vyjadruje nasledovný postoj:

- „*Tí, ktorých životná sila sa zmenšila a lebo oslabla, vyžadujú si osobitnú úctu. Choré alebo telesne či mentálne postihnuté osoby treba podporovať, aby mohli, pokiaľ je to možné, viesť normálny život.*“ (KKC, 1998, 2276, s.553).
- „*Priama eutanázia – nech by na ňu boli akékoľvek dôvody a použili sa akékoľvek prostriedky – spočíva v usmrtení telesne alebo mentálne postihnutých, chorých alebo umierajúcich. Je morálne neprijateľná.*“ (KKC, 1998, 2277, s. 553).
- „*Tak isto aj konanie alebo zanedbanie, ktoré samo osebe alebo zámerne zapríčiňuje smrť s cieľom skončiť bolesť, je vraždou, ktorá je v závažnom rozpore, s dôstojnosťou ľudskej osoby a s úctou k živému Bohu, jej Stvoriteľovi. Omyl v úsudku do ktorého možno s dobrým úmyslom upadnúť, nemení povahu tohto vražedného činu, ktorý treba vždy odsúdiť a vylúčiť.*“ (KKC, 1998, s. 553-554).
- „*Prerušenie nákladných, nebezpečných, mimoriadnych alebo vzhľadom na očakávané výsledky neúmerných liečebných procedúr môže byť oprávnené. Je to odmietnutie „liečby za každú cenu“. Nechce sa tým spôsobiť smrť, iba sa prijme, že jej nemožno zabrániť. Rozhodnutie má urobiť chorý, ak je na to oprávnený a je toho schopný; v inom prípade, tí ktorí sú na to oprávnení podľa zákona, pričom majú vždy rešpektovať rozumnú vôľu a oprávnené záujmy chorého.*“ (KKC, 1998, 2278, s. 554).
- „*Ani keď sa smrť pokladá za veľmi blízku, nemožno oprávnené prerušiť liečenie, ktoré sa má zvyčajne poskytovať chorej osobe. Používanie utišujúcich liekov na zmiernenie utrpenia umierajúceho, hoci aj s rizikom, že sa mu tým skrátí život, môže byť morálne v zhode s ľudskou dôstojnosťou, ak nie je smrť chcená ani ako cieľ ani ako prostriedok, ale sa iba predvída a pripúšťa sa ako nevyhnutná. Liečby, ktoré zmierňujú bolesti, sú jednou z vynikajúcich foriem nezištnej lásky. Z tohto dôvodu ich treba podporovať.*“ (KKC, 1998, 2279, s. 554).

Musíme zdôrazniť, že tieto odcitované vyjadrenia k eutanázii by mali byť tými, ktorí sa považujú za kresťanov prijímané bez diskusie, bez pochybností, na druhej strane je treba rešpektovať značne odlišné postoje ateistov, pre ktorých samozrejme nie sú ani prijateľné a už vôbec nie záväzné a to ani morálne.

V súčasnosti, osobitne vzhľadom na vývoj spoločnosti v Európe a teda aj na Slovensku, pre ktorý je symptomatický rast sily a teda významu ateizmu, si kresťania budú musieť uvedomiť, že napr. aj ich pohľad na eutanáziu bude skôr či neskôr, menšinový.

2 ATEIZMUS

Úvodom k problematike ateizmu považujeme za potrebné povedať, že počiatky ľudstva už od jeho praveku boli spojené s nejakým druhom viery v nepochopiteľné sily, ktoré vládnu nad osudom človeka. Viera v tieto nadprirodzené sily, ako súčasť ešte širšieho systému kultúry, je všeobecne uznávaná ako jeden z rozhodujúcich aspektov, ktoré odlišujú človeka od ostatných biologických živočíchov.

Začalo to rôznymi magickými obradmi, neskôr to prešlo do viery v rôznych bohov, božstiev, či bôžikov reprezentujúcich v prvom rade prírodné sily a nakoniec vznikli aj viery v bohov určujúcich ľudské osudy, ktoré aj v súčasnosti existujú osobitne v podobe svetových náboženstiev, ktoré sme už spomenuli pri popise kresťanstva. (Matulay, Macák, 2010, s. 9).

Vznik ateizmu túto vnútornú podstatu človeka poprel tým, že poprel aj existenciu akýchkoľvek nadprirodzených, čiže síl, ktoré by pôsobili na človeka bez toho, aby ich človek, ergo ľudská veda, nemohli detekovať a racionálne vysvetliť. Inými slovami, podľa ateizmu akýchkoľvek bohov nahradil človek, ako najvyššia sila, najvyššia inteligencia a rozum vo vesmíre. (Matulay, Macák, 2010, s. 9)

2.1 Stručná charakteristika ateizmu

Ateizmus je široký myšlienkový systém stojaci v prvom rade, ako sme už uviedli, na predpoklade, že žiadny bohovia, žiaden nadprirodzené bytosti a teda ani sily neexistujú. Od tohto predpokladu sa odvíjajú všetky ostatné predpoklady a princípy celého systému myslenia založeného na ateizme. To znamená, že z tohto pohľadu sú teizmus i ateizmus dva myšlienkové systémy založené na zásadne opačnom základe.

Z pohľadu rozmiestenia ateizmu v súčasnom svete je treba zdôrazniť, že ateizmus je v podstate špecifikom Európy, a teda vôbec nemá taký celosvetový rozsah a dopad, ako sa to v Európe často predpokladá. Konkrétne pre najľudnatejší kontinent na svete – Ázia je ateizmus pre jeho obyvateľov veľmi zriedkavý.

Ateizmus sa v Európe začal šíriť až v dobe osvietenstva, a to hlavne v súvislosti so vznikom a rozvojom prírodných vied. Dôraz na prírodné vedy a teda rozvoj empirického myslenia priniesol nárast významu racionálneho myslenia, teda racionálneho rozumu. Ateizmus svoje presvedčenie od svojho vzniku zakladal na vtedajších výsledkoch vedy hlavne 18. a 19. storočia. (Velký sociologický slovník, 1996. s. 737-738).

Predstavitelia ateizmu obhajujú svoju filozofiu a postoj na základe racionálneho uvažovania, odmietajú kresťanské tvrdenie a učenie. Ateistický život je podľa nich lepší a spokojnejší bez nutnosti hľadania odpovedí na stvorenie sveta. Vychádzajú hlavne z vedeckého poznania a skúmania, a konkrétne v otázke pôvodu človeka z Darwinovej teórie evolúcie.

Charles Darwin, v roku 1871, publikoval teóriu ľudskej evolúcie „*ktorá podkopala základy teológie postavenej na stvorení sveta, ktorá sa v západnom kresťanstve stala hlavným prúdom, ale odmietala aj základné princípy osvietenstva.*“ (Armstrongová,2009, s.264 „*Osvietenstvo je oslobodenie človeka z jeho dobrovoľne zvoleného poručníctva. Poručníctvo je neschopnosť človeka používať svoj rozum bez riadenia iného. Samovoľnosť tohto poručníctva nespočíva v nedostatku rozumu, ale v nedostatku rozhodnosti používať ho bez riadenia iného. Sapere aude! Odváž sa rozmyšľať! - toto je mottom osvietenstva.*“ (Kant, in Hanes, 2009, s.334)

Osvietenci principiálne odmietali kresťanstvo ako svetový názor. Namiesto kresťanskej viery uznávali pravdu podloženú rozumom. Človek mal poznať a dospieť k pravde pomocou vedy, svojho poznania, vedieť vedu zdôvodniť a obhájiť.

Podľa niektorých teoretikov, ateizmus „*nie je abstraktná teória, ale projekt. Je to program nevyhnutný pre dobro ľudstva: zbaviť sa náboženstva ako iluzórneho šťastia je nevyhnutnou podmienkou skutočného šťastia ľudí.*“ (Armstrongová, 2009, s.260)

Armstrongová, sa odvoláva aj na významného psychológa Freuda , podľa ktorého je „*náboženstvo získaná črta, ktorá sa vyvinula ako reakcia na špecifické udalosti , na jednom z prvotných stupňoch vývoja človeka.*“ (Armstrongová, 2009, s.267)

„*Medzinárodné spoločenstvo ľudí, ktorí neveria v bohov, vyhlásilo 23. marec za Deň ateizmu. Symbolom Dňa ateizmu je zelený kruh. Podľa tvorcov tohto symbolu zelená symbolizuje život, rast a prírodu, odkazuje na ochranu všetkého živého. Kruh symbolizuje harmóniu, pokoj. Odkazuje na nulu ako absenciu akýchkoľvek bohov a ukazuje, že ateistický život je kompletný aj bez bohov.*“ (Mistrík,2019, <https://mistrík.blog.sme.sk>)

K zásadným charakteristikám ateizmu patria predpoklady, že:

- Boh neexistuje a teda logicky ani nič nadpozemského, čo by sa nedalo vysvetliť ľudským rozumom, ergo principiálne odmieta aj existenciu posmrtného života,
- jeho základmi sú materialistické a ideologické hodnoty života, a pokiaľ sa týka ateistickej humánnosti, tá spočíva len vo vzájomnej solidarite, v dobrovoľných rozhodnutiach jednotlivých ľudí.

Ako sme už naznačili, pre ateizmus sa veda stala symbolom budúcnosti a kresťanstvo zase mýtom z minulosti. Ateisti vyčítajú kresťanstvu jeho zaostalosť, neprispôsobovanie sa

súčasnej dobe a preto budujú novú, sekularizovanú spoločnosť. V nej človek odmieta odriekanie a obety, jeho prvotným cieľom sa stáva uspokojenie jeho osobných potrieb. *„Cieľom sekularizovanej spoločnosti je teda zameranie sa človeka na vlastný blahobyť a prospech, ktorý však nedosahuje prostredníctvom skúseností s transcendentnom, ale spoliehaním sa iba na vlastné sily. Sakrálne gestá a obrady, ktoré sú pre náboženského človeka príznačné, sú v sekulárnej spoločnosti eliminované a takmer úplne potlačené. Žije vo vlastnej ilúzii, že sa spolieha len a jedine na schopnosti človeka, nezaťažené mýtickými predstavami a poverčivosťou.“* (Zimanová, 2014, s.153)

Z hľadiska potrieb našej témy, už len stručne skonštatujeme nasledovné základné črty ateizmu. Zčať môžeme politickou charakteristikou ateizmu, ktorej hodnotovým základom je liberalizmus. Na jeho prvom stupni stojí sloboda človeka, čo je na prvý pohľad určite prijateľné.

Naše pochybnosti o liberalizme, ako o dobrom systéme pre masy, ale vzbudzujú skutočnosti, že liberalizmus vznikol v 18. až 19. vo Veľkej Británii a USA, pričom bol šitý na pomery a potreby belochov, slobodných ľudí, zdravých a dravých ľudí, podnikateľov, a hlavne na situáciu a potreby stredných a bohatších vrstiev.

Z toho vyplýva, že problémy chorých, starých, či menej schopných a teda chudobných nie sú pre liberalizmus problémami hlavnými. Podľa liberálov ide jednoznačne o problémy tých ľudí, ktorých ich majú, inak povedané tých, ktorí sa v boji na liberalizovanom trhu dostali medzi porazených. Pritom pragmatickým zmyslom liberálnej politiky, je vytvárať podmienky pre víťazov a nie pre porazených. Z toho vyplýva, že riešenie a vôbec reflexia vznikajúcich celospoločenských problémov je mimo zorného uhla a teda i záujmov liberalizmu. (Veľký sociologický slovník, 1996, s. 570).

Celkom na koniec ešte zásadná poznámka, k vzájomnému vzťahu teizmu (konkrétne kresťanstva) a ateizmu. Napriek všetkým snahám o mierovú koexistenciu oboch systémov, je treba povedať, že ide o opačné a zároveň konkurenčné, súperiace a teda až nepriateľské myšlienkové systémy. Osvietenstvo v 19. storočí v Európe začalo s rznym útokom, osobitne proti katolicizmu, ako vlajkovej lodi kresťanstva a potom nasledoval komunizmus v 20. storočí, ktorý sa na území vtedajšieho socialistického tábora, oficiálne, čiže celkom otvorene snažil o celkovú a konečnú likvidáciu kresťanstva.

Nakoniec v súčasnom 21. storočí už v Európe ateizmus silne prevládol, a stal sa evidentne rozhodujúcou silou spoločnosti, čo samozrejme znamenalo aj možnosť ďalšieho vytlačania kresťanstva zo spoločnosti, ďalšie obmedzovanie jeho vplyvu na vývoj a teda i budúcnosť ľudstva. (Palko, 2012, s. 301-307)

Ďalší postup ateizmu bol pritom ovplyvnený neúspechmi zámerov likvidácie kresťanstva vo vtedajšom Sovietskom zväze, ako i v jeho satelitoch, osobitne v strednej a východnej Európe. A to napriek tomu, že hlavne v Sovietskom zväze boli použité kruté metódy pripomínajúce starý Rím.

Pravoslávny kňazi, mnísi a mníšky boli v mnohých prípadoch zavraždení priamo vo svojich kostoloch a kláštoroch, ostatní boli presunutí do pracovných táborov (gulagov), odkiaľ sa už nevrátili. Podobný osud hrozil všetkým občanom, ktorí sa odvážili k verejnému praktizovaniu svojej kresťanskej pravoslávnej viery.

Skutočnosť, že ani tento fyzický teror, ktorý sa už hádam ani nedá prekonať, nevedol k definitívnej likvidácii kresťanstva, priniesla ateizmu poučenie, že táto cesta k porážke kresťanskej viery nevedie. Okrem toho, vzhľadom na oficiálne hlásenie sa ateizmu k demokracii, bola táto cesta primitívneho a krutého fyzického teroru uzavretá.

Preto vládnuce ateistické elity prešli koncom 20. storočia a začiatkom 21. storočia k podstatne kultivovanejšej, inteligentnejšej a logisticky dobre zabezpečenej taktike exklúzie kresťanov z jednotlivých oblastí spoločenského života.

Vo viacerých oblastiach, napríklad na akademickej pôde, ale i v masovokomunikačných prostriedkoch stačil drobný ekonomický tlak, čiže stačilo daným ľuďom naznačiť, že proti ich duchovnému životu nie sú námietky, ale akékoľvek zdôrazňovanie ich kresťanstva v rámci realizácie ich pracovných povinností nie je vedením očakávané. (Palko, 2012, 260-284).

V súčasnosti našli ateistické elity novú, veľmi účinnú cestu na exklúziu kresťanov zo štátnych i samosprávnych orgánov moci, a teda v podstate i z reálnej politiky. Rozhodujúcou oblasťou sa stali priamo základy ich viery a z nich vyplývajúce morálne zásady. Na odôvodnenie exklúzie kresťanov zo spoločnosti bol využitý ich fundamentálny postoj k manželstvu a rodine, ktorá sa podľa ich viery môže skladať výlučne len z muža a ženy. Pod pláštikom demokracie a ochrany akýchkoľvek menšín, v tomto prípade hlavne menšín z pohľadu sexu, čiže hlavne homosexuálov, boli kresťania vystavení do pozície neprajníkov, nedemokratických extrémistov, až smrteľných nepriateľov tejto sexuálnej, štatisticky zanedbateľnej menšiny ľudstva. (Palko, 2012, 260-284).

Rozhodujúcim nástrojom pre vyradenie tých kresťanov, ktorí sa uchádzajú o funkciu starostu, alebo vyššieho pracovníka obecného úradu, je už vo viacerých krajinách severnej a západnej Európy ich postoj negatívny postoj k manželstvám homosexuálov. Starosta, alebo ním určení pracovníci, ako je všeobecne známe sú, okrem iného, povinní sobášiť občanov. Starosta, ktorí by verejne priznal, že s uznaním manželstva dvoch mužov, alebo dvoch žien,

má problém, by musel samosprávu opustiť. A to isté platí aj o pracovníkoch štátnej správy, až po členov vlády. Vzťah k homosexuálom je aj pre nich zásadným testom ich zmyslu pre demokraciu. (Palko, 2012, s. 260-284)

Zároveň z pohľadu našej témy, ešte musíme spomenúť princíp relativizácie, ktorú ateizmus doťahuje až do krajnosti. Pri prijatí tohto pohľadu je všetko akceptovateľné a teda i všetko morálne, to znamená manželstvo dvoch ľudí rovnakého pohlavia, eutanázia, i umelé prerušenie tehotenstva, a pod.

Nakoniec už len poznámka; ciele ateistickej vládnucej elity, aj tie smerované ku kresťanstvu sú známe len jej nemnohým príslušníkom. Z pohľadu našej analýzy za najmenej pravdepodobný cieľ považujeme definitívnu a všestrannú likvidáciu kresťanstva.

Pravdepodobnejšími cieľmi sa nám zdajú ovládnutie kresťanstva, a to v prvom rade cez ovládnutie Vatikánu, čím by sa kresťanstvo dostalo do služieb ateistickej mocenskej elity. Napokon za možný cieľ považujeme oklieštenie počtu kresťanov, ich premenu na menšinovú sektu, izolovanú vo svojich kostoloch, a teda z hľadiska jej vplyvu na spoločnosť dokonale marginalizovanú.

2.2 Teoretické základy ateizmu určujúce jeho postoj k eutanázii

V predošlom texte sme si vytvorili určité základy, na ktorých môžeme budovať nadstavbu, ktorou je v tomto prípade vzťah ateizmu k eutanázii. Úplne základným a rozhodujúcim predpokladom je predpoklad, že ani Boh, ani iné nadpozemské bytosti, či sily neexistujú. Na toto presvedčenie bezprostredne a logicky nadväzuje ďalšie, že najvyššou inteligenciou, rozumom i silou vo vesmíre je jedine človek. A z toho zasa vyplýva úvaha, že človeka nevytvoril Boh, ale ho vytvorila evolúcia spojená s viac či menej náhodnými zmenami a procesmi. To znamená, že v prvom rade sám človek je pánom svojho života, aj keď ho o tento život môže pripraviť iný človek, choroba, či úraz a nakoniec staroba, ktorá čaká každého bez výnimky. Z toho jasne vyplýva, že o ukončení nášho života môžeme rozhodnúť v prvom rade mi sami, pretože je v prvom rade našim vlastníctvom, je to naše neodnímateľné právo.

V prípade eutanázie rozlišuje ateizmus pestrú paletu dôvodov, pri ktorých považuje eutanáziu za najlepší spôsob riešenia zdravotného stavu a s tým súvisiacich životných problémov daného človeka.

Osobitným, ale aj častým prípadom sú prípady krutých bolestí pri rakovine, či iné choroby minimalizujúce možnosti daného človeka ovplyvňovať svoj život. Hlavné bolesti je

z pohľadu ateizmu nezmyselná, neúčelná, a preto jediné, čo má pre človeka zmysel, je tejto bolesti ho zbaviť, ak to nie je inak možné, tak aj pomocou eutanázie.

Nakoniec ešte poznamenávame, že vzhľadom na to, že v niektorých krajinách Európskej únie, je už eutanázia viac rokov povolená zákonom, sú už k dispozícii štatistické údaje, ktoré naznačujú, že spolitizovanie tohto problému nemožno vidieť ako nutné. V žiadnom prípade sa nejedná o tak masový jav, ako sú potraty.

Štatistiky, ktoré to preukazujú sú verejne k dispozícii, možno určitý rekord drží Rumunsko, v ktorom znamenali v roku 1989, keď boli zákonom zakázané, 193 084 potratov a v roku 1990, po prevrate, keď boli zákonom povolené ich počet dosiahol 992 265. (Palko, 2012, s. 86).

Keďže fakty sú objektívne, ale ich interpretácie sú skoro vždy veľmi subjektívne, z hľadiska ateizmu preukázané čísla dokazujú koniec teroru, oslobodenie žien a priznanie ich práva na vlastné telo a osobnú slobodu, ktorá zahŕňa aj právo rozhodnúť o tom, či svoje dieťa privedú na svet, alebo nie. Otázka, aké sú a kde sú práva skoro milióna rumunských detí, ktoré neboli na svet vpustené, a to len v danom roku, je pre ateistov otázkou provokatívnou, nepatričnou a nezmyselnou.

3 Stručný súhrn najdôležitejších výsledkov výskumu názorov respondentov na eutanáziu a ich interpretácia

3.1 Z univariačnej analýzy

- Ženy vo vzorke silne prevládajú (70%), čo vyplýva jednak z toho, že sociálnu prácu študujú prevažne ženy a v seniorskom veku osobitne nad 65 rokov prudko klesá absolútny i percentuálny počet žijúcich mužov.
- Z toho vyplýva, že prípadný zákon o eutanázii by sa týkal hlavne starších žien, keďže tie sa na Slovensku dožívajú v priemere asi 8-9 rokov vyššieho veku ako muži.
- Vo vzorke prevládali starší respondenti nad 50 rokov (66%), pričom priaznivci eutanázie boli aj medzi nimi, a ešte podstatne viac ich bolo medzi mladšími, takže možno predpokladať, že obe skupiny sú dokopy dosť početné (spolu s mlčiacou väčšinou) na to, aby si mohli poslanci momentálne víťazných strán dovoliť takýto zákon navrhnúť bez toho, aby si výrazne ohrozili svoje preferencie. (A tak aspoň čiastočne pred vedením EÚ vylepšili náš obraz, zatiaľ nedostatočne rozvinutej, liberálnej spoločnosti.)

- Z hľadiska vzdelania opäť nie je zložka formálne reprezentatívna, pretože vzdelanie respondentov je vcelku vyššie ako je to v bežnej populácii.
- Je zaujímavé, že 37% respondentov uviedlo výskyt ťažko zdravotne postihnutého člena v rodine, a prítomnosť nevyliciteľnej choroby v rodine asi 24,5%, čo sa nám zdá dosť veľa, a je to aj tým, že takýchto členov rodiny hlásili aj mladší respondenti.
- Ku katolíckej viere sa prihlásilo 77% respondentov + 10% evanjelikov, čiže spolu 87%, čo je na jednej strane potešiteľné, na druhej strane je dané percentá potrebné brať so silnou dávkou rezervy.
- S témou eutanázie sa v médiách stretlo asi 81% respondentov, pri názoroch na potrebu zákona o eutanázii a súhlase s takýmto zákonom sa rozdiely pohybovali len od 43% do 50%, čiže je možné tvrdiť, že sa respondenti podelili na dve polovice. (ak nie je rozdiel aspoň 20% tak ide len o rozdiel matematický, z hľadiska spoločensko-vedného výskumu je napr. 7% rozdielom zanedbateľným).
- Aj pri hypotetickom uvažovaní o možnej vlastnej eutanázii tento variant zvolilo asi 44% možnosť, že by rozhodli o eutanázii svojich blízkych asi 30%, čo už je menej.
- Je typicky ľudské, že fyzickú spoluprácu pri usmrtení svojich najbližších by si dokázalo predstaviť len 15,6% jej prívržencov.
- 33% respondentov si myslí, že o svojej vlastnej eutanázii by mali mať možnosť rozhodnúť aj deti so zdravotným postihnutím. Títo respondenti si zrejme neuvedomujú, žeby to znamenalo značný prienik do súčasne platnej legislatívy.
- problematike eutanázie sa hlbšie nezamýšľalo, ani nedebatovalo asi 50% respondentov, z čoho vyplýva, že to je aj nie je až taká dôležitá otázka súčasnosti, závisí to na uhle pohľadu, a za dôležitú otázku to označilo 53% respondentov.
- Zo seniorov v Partizánskom sa nad otázkou eutanázie zamýšľalo asi 78% a zo študentov VŠ Danubius asi 22%, čo je z hľadiska rozdielnosti ich veku normálne.

3.2 Z bivariačnej analýzy

3.2.1 Rozdiely medzi premennými

Rozdiely medzi pohlavím respondentov a ich názormi na eutanáziu výpočty nepreukázali.

Rozdiely medzi vekom respondentov a ich názormi na eutanáziu výpočty z desiatich variantov preukázali v týchto piatich prípadoch:

- čím je vyšší vek respondentov, tým menej považujú za potrebné uvažovať o zákone o eutanázii, (68% do 50 rokov, nad 51 a viac rokov už len 42%),
- čím je vyšší vek respondentov, tým sú menej za to, aby bol zákone o eutanázii prijatý, (56% do 50 rokov, nad 51 a viac rokov už len 40%), čím je vyšší vek respondentov, tým menej z nich si myslí, že eutanázia patrí k dôležitým otázkam súčasnosti. (77% do 50 rokov, ale len 43% nad 50 rokov),
- čím je vyšší vek respondentov, tým menej z nich si myslí, žeby eventuálne eutanáziu využili oni osobne (do 50 rokov 52%, starší len 40%), čím je vyšší vek respondentov, tým menej z nich považuje eutanáziu za dôležitú otázku súčasnosti (77% do 50 rokov, nad 51 rokov už len 43%).

Rozdiely medzi vekom respondentov a ich názormi na eutanáziu výpočty z desiatich variantov preukázali v týchto troch prípadoch:

- čím vyššie vzdelanie respondentov, tým skôr sa stretli s otázkou eutanázie v médiách (89% respondentov s vyšším vzdelaním, len 64% respondentov s nižším vzdelaním), čo sa dá vysvetliť aj rozdielnosťou prameňov informácií, ktoré sledujú,
- čím vyššie vzdelanie respondentov, tým skôr sú za schválenie zákona o eutanázii (61% respondentov s vyšším vzdelaním, len 26% respondentov s nižším vzdelaním), tento rozdiel si vysvetľujeme odlišnými hodnotovými rebríčkami.
- čím vyššie vzdelanie respondentov, tým skôr predpokladajú svoj súhlas s eutanáziou svojich blízkych (33% respondentov s vyšším vzdelaním, len 23% respondentov s nižším vzdelaním), pripomíname, že tento rozdiel niečo naznačuje, ale je skôr matematický, v skutočnosti je skôr zanedbateľný.

Rozdiely medzi zdravotným stavom respondentov a ich názormi na eutanáziu výpočty nepreukázali.

Rozdiely medzi prítomnosťou člena rodiny s ťažkým zdravotným postihnutím a názormi respondentov na eutanáziu výpočty nepreukázali.

Rozdiely medzi prítomnosťou člena rodiny s nevyliciteľnou chorobou a názormi respondentov na eutanáziu výpočty nepreukázali.

Rozdiely medzi vierovyznaním a názormi respondentov na eutanáziu výpočty nepreukázali.

3.2.2 Komparácia vzoriek – seniori Partizánske – študenti VŠ Danubius

- vzhľadom na podstatne rozdielny vek pociťuje potrebu zákona o eutanázii mladšia vzorka študentov sociálnej práce VŠ Danubius (82%), zo vzorky seniorov z Partizánskeho len 40%,
- súhlas so schválením zákona o eutanázii opäť vyslovilo asi 76% zo vzorky študentov sociálnej práce VŠ Danubius, zato iba 39% zo vzorky seniorov z Partizánskeho,
- hypotetický súhlas s eutanáziou svojich blízkych vyjadrilo asi 42% zo vzorky študentov sociálnej práce VŠ Danubius, a asi 26% zo vzorky seniorov z Partizánskeho,
- otázku eutanázie považuje za dôležitú otázku súčasnosti asi 73% zo vzorky študentov sociálnej práce VŠ Danubius, a asi 47% zo vzorky seniorov z Partizánskeho.

4 Záver

1. Z výsledkov výskumu vychádza, že eutanázia, vrátane inštalovania jej zákonnej podoby má silnú podporu viacerých rozhodujúcich zložiek slovenskej spoločnosti a to v prvom rade mladej a strednej generácie, ale aj časti generácie starších. Týchto všetkých charakterizuje ešte aj relatívne vyššie vzdelanie a často členstvo „v klube čiastočných kresťanov“. Z uvedeného vyplýva, že otázka nezní, či takýto zákon bude, ale kedy sa liberálna väčšina rozhodne tento zákon presadiť do slovenskej legislatívy.

2. Z pohľadu kresťanskej menšiny je možné len pokúsiť sa o minimalizáciu možností k tomu, aby sa daný zákon mohol uplatňovať voči kresťanom, osobitne katolíkom. To znamená napr. podpisy a prítomnosť (okrem ostatných svedkov) jedného, možno i dvoch kňazov. Aj keď predpokladané uplatňovanie tohto zákona kresťanmi je minimálne.

3. Základom dôstojnosti človeka, ako Božieho dieťaťa, je okrem iného aj Bohom darovaná jeho absolútna sloboda, ktorá mu dokonca dovoľuje Boha zavrhnúť a zrieknuť sa i darovaného života. Kresťan, osobitne katolík by sa nemal takýchto hriechov dopustiť. Tí jedinci, ktorí sa pre tieto hriechy dobrovoľne, sami rozhodnú, rozhodujú tým o tom, že

zneužijú Bohom darovanú slobodu a vstúpia do záhuby. Nám to môže byť ľúto, ale nie sme viac ako Boh, nemôžeme im v tom brániť. A osobitne nie politickými a zákonnými prostriedkami. Treba to jednoducho nechať na slobodné rozhodnutie jednotlivcov.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

ARMSTRONGOVÁ, K. 2009. *Kauzu vyhral Boh*. Bratislava: vydavateľstvo, Tatran, 2014, ISBN: 978-80-222-0631-0.

BUGÁR, J. 2012. *Etický význam náboženstva*. Banská Bystrica: PF UMB, 2012. ISBN 978-80-557-0469-2

DLUGOŠ, F. 2008. *Prierež cirkevnými dejinami*. Levoča, MTM-Milan Tejbus, 2008. ISBN 978-80-89187-28-7.

HANES, P. 2009. *Dejiny kresťanstva*. (Tretie vydanie). Banská Bystrica, 2009. ISBN: 80-8888945-01-1.

Katechizmus katolíckej cirkvi. 1999. Trnava: SSV, 1999. 2. vydanie. ISBN 80-7162-259-1
Katechizmus katolíckej cirkvi. 2015. [online] cit.[2019-12-02]

Dostupné na: <http://www.katechizmus.sk/index.php>.

MATULAY S. 2019. *Eutanázia z pohľadu kresťanstva a ateizmu*.

In Revue humanita a sociálna práca, ročník, číslo Sládkovičovo: VŠ Danubius, 2012. ISSN

MATULAY, S., MACÁK, D. 2010. *Z histórie sociologického myslenia*.

Košice: Kušnir, 2010. ISBN: 978 80-89404-21-6.

MISTRÍK, E. 2019. *Deň ateizmu - 23. marec*. [online] cit.[2019-10-14] Dostupné na: <https://mistrik.blog.sme.sk/c/505068/den-ateizmu-23-marec.html>.

PALCO, V. 2012. *LEVY prichádzajú*. Prešov: vydavateľstvo Michala Vaška, 2012. ISBN 978-80-7165-870-2

MAŘÍKOVÁ, H., PETRUSEK, M., VODÁKOVÁ, A. 1996. *Velký sociologický slovník*. Praha: KAROLINUM, 1996. ISBN 80-7184-311-3 (soubor)

ZIMANOVÁ, L. 2014. In *Povaha súčasnej filozofie a jej metódy*. Zborník z medzinárodnej konferencie doktorandov v rámci jedenásteho ročníka cyklu Mladá filozofia.

Bratislava: Filozofický ústav SAV, 2014. ISBN 978-80-970494-9-2.

Kontakt

doc. PhDr. Stanislav Matulay, PhD.

Fakulta sociálnych štúdií

Vysoká škola Danubius

mobil: 0903 602 449

e-mail: smatulay@gmail.com